

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, старшого дослідника
Штефан Анни Сергіївни
на дисертацію Тарасенко Христини Юріївни
на тему «Охорона прав інтелектуальної власності у сфері будівництва»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Сфера будівництва охоплює численні об'єкти права інтелектуальної власності, кожен з яких має особливості правової охорони. Найбільша специфіка властива об'єктам авторського права, які створюються у зв'язку із будівництвом, насамперед творам архітектури.

У чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року до творів архітектури віднесено твори у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо). Новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», прийнятий 01.12.2022 р., уточнює, що твором архітектури є твір у галузі спорудження будівель, містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтних утворень у формі креслення, ескізів, моделей, збудованих будівель чи споруд, планів населених пунктів тощо. Згідно з Законом України «Про архітектурну діяльність» об'єктами архітектури є будинки і споруди житлово-цивільного, комунального, промислового та іншого призначення, їх комплекси, об'єкти благоустрою, садово-паркової та ландшафтної архітектури, монументального і монументально-декоративного мистецтва, території (частини територій) адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів. Таким чином, поняття твору архітектури включає низку об'єктів, які різняться своєю формою вираження. Це відповідно зумовлює специфіку складу суб'єктів права інтелектуальної власності на такі об'єкти, особливості набуття і здійснення ними своїх прав. Окрім того, сфера будівництва пов'язана з іншими об'єктами

права інтелектуальної власності, зокрема, торговельними марками, промисловими зразками. Особливості цих об'єктів та відносин щодо їх створення і використання у вітчизняній доктрині висвітлена лише частково, тому актуальність теми дисертаційного дослідження Х. Ю. Тарасенко не викликає сумнівів.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертацію виконано відповідно до тем науково-дослідної роботи кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності» (№ ДР 0116U001651, 2016-2018 рр.), «Новелізація законодавства України у сфері інтелектуальної власності та його гармонізація з правом Європейського Союзу» (№ ДР 0119U002408, 2019-2021 рр.), «Національні та світові стандарти правової охорони інтелектуальних, інформаційних та корпоративних прав» (№ ДР 0122U200301, 2022-2024 рр.).

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується вибором методологічної бази, котра охоплює усі основні методи наукового пізнання, що застосовуються юридичною наукою, і дозволила всебічно розглянути особливості охорони прав інтелектуальної власності у сфері будівництва, охарактеризувати правовий статус суб'єктів інтелектуальної власності у сфері будівництва та виділити особливості цього правового статусу, розкрити зміст правовідносин інтелектуальної власності у сфері будівництва та межі здійснення прав відповідних суб'єктів, запропонувати шляхи вдосконалення чинного законодавства України з метою його гармонізації з європейським законодавством. Про обґрунтованість результатів дослідження свідчить також критичний аналіз численних наукових джерел, законодавчих актів, включаючи положення законодавства держав-членів ЄС, та матеріалів судової практики.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Дисертація Х. Ю. Тарасенко складається із вступу, трьох розділів, які об'єднують 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура дисертації

логічна, узгоджена з метою дослідження – комплексним науковим дослідженням особливостей правової охорони об'єктів та правового статусу суб'єктів інтелектуальної власності у сфері будівництва для пропонування обґрунтованих та ефективних змін і доповнень до національного законодавства відповідно до світових стандартів – і поставленими завданнями, котрі, в свою чергу, відповідають суті теми дослідження.

Детальне ознайомлення з результатами дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що сформульовані у роботі положення викладені на належному науковому рівні. Авторкою зроблено низку висновків і пропозицій, які вирізняються науковою новизною, мають практичне значення і заслуговують на схвальну оцінку.

Дисертанткою вірно розмежовані випадки, коли креслення, малюнки, схеми, ескізи в рамках проєктної документації охороняються як твір архітектури і коли ці об'єкти є творами образотворчого мистецтва, а тому їх створення не призводить до виникнення у автора додаткових прав, передбачених Законом України «Про архітектурну діяльність» (с. 26).

Слушною є пропозиція закріпити у нормах вітчизняного законодавства правила про свободу панорами, яке належить до винятків і обмежень майнових авторських прав на твори архітектури у багатьох державах світу (с. 28-29). Хоча така норма міститься у новому Законі України «Про авторське право і суміжні права», прийнятому 01.12.2022 р., наведені у дисертації обґрунтування на користь впровадження такого правила мають теоретичну цінність та сприятимуть поглибленню розуміння сутності свободи панорами і можливих меж її застосування.

Цікавою є детальна класифікація нормативно-правових актів, які стосуються сфери будівництва, наведена у підрозділі 1.2. дисертації. Детальний аналіз цих актів, здійснений Х. Ю. Тарасенко, утворює комплексне і системне уявлення про правове регулювання цієї сфери.

Заслуговує на увагу запропоноване дисертанткою співвідношення результатів інтелектуальної діяльності та об'єктів права інтелектуальної

власності у сфері будівництва (с. 65). Друге поняття є вужчим, оскільки не всі результати інтелектуальної діяльності мають здатність до правової охорони в рамках права інтелектуальної власності.

Теоретичне і практичне значення має висновок про те, що будівля, споруда та їх комплекси мають потрібну правову природу: є результатом відтворення твору архітектури (проектної документації); є самостійною формою вираження твору архітектури; є самостійним об'єктом права власності (с. 98-99).

Слід підтримати думку, що центральним об'єктом права інтелектуальної власності у сфері будівництва є твір архітектури як об'єкт авторського права, який може бути об'єктивований у двох формах: 1) реально зведеного об'єкту будівництва, ландшафтного дизайну; 2) проектній документації на ці об'єкти (с. 107). Хоча твір архітектури може втілюватися також у тривимірній моделі, основними формами його вираження є дві форми, виділені Х. Ю. Тарасенко.

Комплексний характер має аналіз особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності у сфері будівництва та межі їх здійснення, чому присвячено підрозділ 2.3. дисертації. Позитивно сприймається характеристика права автора твору архітектури фотографувати і здійснювати відеозйомку цього твору як такого, що відповідає суті майнових, а не особистих немайнових прав автора (с. 113).

Цікавими і такими, що мають значення для науки і практики, є визначені дисертанткою особливості правової охорони інтер'єру, екстер'єру будівлі (споруди) та ландшафтного дизайну (с. 175-192). Слушним є висновок, що правова охорона від незаконного відтворення дизайну ландшафту повинна надаватись в межах первинно створеного об'єкту, незалежно від того, чи містить він декоративні стаціонарні елементи, чи забезпечується стійкість форми озеленення (шляхом обрізування та відповідного моделювання) та стійкість зовнішнього вигляду у кожному із пір року в рамках первинно створеного об'єкту (с. 189-190).

Слід відзначити використання у роботі значної кількості матеріалів судової практики як України, так і зарубіжних країн, що дозволило дисертантці вичерпно висвітлити усі основні аспекти досліджуваної проблематики відповідно до поставлених завдань.

Аналіз дисертації дозволив виявити й інші здобутки Х. Ю. Тарасенко, які справляють позитивне враження. У цілому наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є результатом авторського осмислення проблем обраної тематики і мають належний рівень обґрунтованості.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані у ньому положення можуть бути використані у науково-дослідній діяльності – як основа для подальших досліджень теоретико-прикладних проблем, пов'язаних з охороною об'єктів інтелектуальної власності у сфері будівництва; правотворчій діяльності – для підготовки законопроектів про внесення змін та доповнень до актів законодавства у сфері інтелектуальної власності; правозастосовній сфері – при вирішенні спорів, що пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності у сфері будівництва; навчальному процесі – при викладанні курсів «Право інтелектуальної власності», «Патентне право», спеціальних курсів з проблематики права інтелектуальної власності, підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій з даних навчальних дисциплін.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Дисертація Х. Ю. Тарасенко є самостійним та завершеним дослідженням. Її положення і висновки відображені у 4 наукових статтях, 3 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, що свідчить про достатній рівень апробації результатів дослідження.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить належним чином оформлені посилання на згадані дисертанткою у тексті роботи джерела (наукова література, нормативно-правові акти тощо) при використанні думок, позицій, тверджень. Дотримано положення законодавства про авторське право, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані належні методи дослідження. Фактів плагіату не виявлено, що дозволяє зробити висновок про дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності

Дискусійні положення та зауваження. Поряд із загальною позитивною оцінкою проведеного дослідження слід зазначити, що окремі положення дисертації є дискусійними.

1. П'ятий пункт новизни першого рівня містить пропозицію щодо встановлення факту співавторства замовника та виконавця проєкту на підставі рішення суду у випадках, коли замовник надає архітектору фактично готове архітектурне рішення, а архітектор здійснює його формальне оформлення (с. 27). Це положення породжує питання, який правовий режим має застосовуватися до креслень, ескізів та описів, з яких складається архітектурне рішення, наданих замовником.

Якщо архітектор не здійснює творче доопрацювання архітектурного рішення і використовує його елементи у незмінному вигляді при оформленні проєкту, архітектор не може претендувати на співавторство щодо архітектурного рішення, оскільки воно створене іншою особою (особами). З іншої сторони, якщо замовник надає архітектору архітектурне рішення, однак не бере участі в оформленні архітектурного проєкту, це так само унеможлиблює визнання замовника співавтором твору архітектури. Видається, що у таких випадках архітектурне рішення охороняється як об'єкт (об'єкти) авторського права у частині (частинах), що підлягають авторсько-правовій охороні, а архітектору повинен надаватися дозвіл на використання цих об'єктів при створенні архітектурного проєкту. Тобто, існуватиме два окремих об'єкта (архітектурне рішення й архітектурний проєкт) і два окремих

суб'єкта прав щодо них, співавторство між замовником і архітектором не виникатиме, а їх відносини у цій частині регулюватимуться ліцензійним договором. У зв'язку з цим хотілося б почути думку дисертантки, чи зберігається у таких випадках можливість співавторства і на якій підставі, чи все-таки йдеться про різні об'єкти та різних суб'єктів прав щодо них.

2. У пункті шостому новизни другого рівня зазначено, що специфіка правової природи зведення будівлі (споруди) полягає у тому, що, по-перше, такі дії є способом використання проектної документації (як об'єкту первинного щодо реально збудованої будівлі); по-друге, внаслідок таких дій створюється новий твір архітектури – реально існуючий об'єкт архітектури чи містобудування (с. 27).

З цього положення дещо складно зрозуміти позицію дисертантки щодо того, як співвідносяться між собою проектна документація та реально споруджений твір архітектури: чи це різні об'єкти правової охорони, чи це різні форми вираження одного і того ж твору архітектури? Хотілося б з'ясувати відповідь на це питання.

3. У дисертації пояснюється, що об'єкт будівництва, окремі його частини чи характеристики можуть охоронятись в рамках різних інститутів права інтелектуальної власності: об'єкти авторського права; об'єкти патентного права; засоби індивідуалізації учасників цивільних відносин, товарів і послуг; сорти рослин (в окремих випадках), результати творчої діяльності з локальною новизною, наукове відкриття, окрім інституту породи тварин (с. 35, 66).

Щодо охорони об'єкта будівництва в рамках охорони сортів рослин, це доволі дискусійна теза, оскільки сфера будівництва як така не має своїм призначенням виведення нових сортів рослин. Для сортів рослин, використаних у ландшафтному дизайні чи іншому об'єкті, діє окремий режим правової охорони, який не перетинається з режимом правової охорони об'єкта будівництва. Окрім того, об'єкти будівництва та їх окремі елементи не належать до об'єктів охорони у таких сферах права інтелектуальної власності,

як суміжні права, географічні зазначення, компонування напівпровідникових виробів, однак у дисертації про це не зазначається. Тому хотілося б уточнити позицію дисертантки щодо того, які об'єкти права інтелектуальної власності виникають безпосередньо у сфері будівництва.

4. У дисертації зроблено висновок, що зведення будівлі (споруди, ландшафтного утворення) на підставі проєкту слід вважати одним із способів відтворення, що полягає у втіленні в життя (тривимірному відтворенні в натуральну величину згідно із масштабом) твору (с. 120). Це дещо не узгоджується з поняттям відтворення твору відповідно до норм Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Як визначено у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», відтворенням є виготовлення одного або більше примірників твору в будь-якій матеріальній формі, а також його запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Примірник твору у цій же нормі визначений як копія твору, виконана у будь-якій матеріальній формі. Виходячи з цього, відтворенням архітектурного проєкту є дії, які призводять до виникнення його копії (зокрема, паперової копії, виготовленої із застосуванням відповідного копіювального пристрою). Спорудження тривимірного об'єкта будівництва має своїм наслідком виникнення не копії проєкту, а нового об'єкта з іншою формою вираження, що створений з використанням проєкту. У зв'язку з цим хотілося б уточнити, як все-таки співвідносяться будівництво об'єкта архітектури і відтворення архітектурного проєкту.

Наведені зауваження не применшують наукову та практичну цінність дисертації, не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження, а стосуються питань, які можуть стати предметом дискусії під час захисту дисертації на засіданні спеціалізованої вченої ради.

Загальний висновок щодо дисертації. Викладені в дисертації висновки та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими та достатньо

аргументованими. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення та одержані авторкою нові результати, які в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, що має значення для науки права інтелектуальної власності, удосконалення правового регулювання окремих аспектів правової охорони результатів інтелектуальної творчої діяльності.

Дисертація на тему «Охорона прав інтелектуальної власності у сфері будівництва» відповідає вимогам, закріпленим у Наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Тарасенко Христина Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу авторського права і суміжних прав
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України**

Анна ШТЕФАН

Підпис А. С. Штефан засвідчую:

**Директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
кандидат юридичних наук, судовий експерт**

Олександр ДОРОШЕНКО